

Nasilje među osobama sa teškoćama u razvoju

Salem Bakić¹, Selma Bakić¹, Dijana Tadić¹, Sandra Krstanović¹, Mersida Dorić¹

¹ JU Zavod za odgoj i obrazovanje osoba sa smetnjama u psihičkom i tjelesnom razvoju, Tuzla

Sažetak: Nasilje se susreće na svakome koraku, u sve destruktivnijim oblicima i među osobama svih životnih dobi. Naročito je rašireno među slabijim i nemoćnim (djecom, mladima, odraslima, bolesnim, starim i iznemoglim osobama, a posebno među osobama s teškoćama u razvoju). Nasilje predstavlja ozbiljan društveni problem jer se njime krše osnovna ljudska prava. Osobe s teškoćama u razvoju izložene su mu od osoba bez teškoća zbog specifičnosti svoga oštećenja. Nad osobama s teškoćama u razvoju susreću se sve vrste nasilja: fizičko, seksualno, psihičko (emocionalno), verbalno, financijsko (ekonomsko), strukturalno nasilje i zanemarivanje od strane staratelja ili njegovatelja. Svaki oblik počinjenog nasilja će izazvati značajne zdravstvene, socijalne i druge negativne posljedice kod žrtve. Cilj rada je dobiti uvid u širu sliku nasilja nad osobama s teškoćama u razvoju. Definirat će se osnovni pojmovi kao što su nasilje i teškoće u razvoju kako bi se ukazalo na značaj osjetljivosti ove populacije na nasilje. Prikazat će se istraživanja o nasilju nad osobama s teškoćama u razvoju da bi dobili uvid u tematiku nasilja nad pojedinim grupama osoba sa teškoćama u razvoju. Analizirat će se i tko su najčešći počinitelji nasilja nad osobama s teškoćama u razvoju, koje vidove nasilja najčešće provode nad njima i koje su posljedice koje izazivaju. Da bi se nasilje uspješno preveniralo, potrebno je raditi na unapređenju i edukaciji ljudi o tome kako ga prepoznati, spriječiti i zaustaviti. Važno je povećati znanje i svijest o osobama s teškoćama u razvoju, pa raditi na osnaživanju njih samih kako bi se mogle uspješno boriti protiv nasilja. Žrtvama nasilja je potrebna stručna pomoć, ali je neophodna i zlostavljačima. Važnu podršku im mogu pružiti pedagoško-psihološka služba, socijalni radnici, a ako se radi o osobama školske dobi razredne starješine i nastavnici.

Ključne riječi: nasilje, osobe s teškoćama u razvoju, počinitelji nasilja, prepreke u prijavljivanju, prevencija.

Violence Among People With Developmental Difficulties

Abstract: Violence is encountered at every step, in increasingly destructive forms and among people of all ages. It is especially widespread among the weak and infirm (children, young people, adults, sick, old and infirm persons, and especially among persons with developmental disabilities). Violence is a serious social problem because it violates basic human rights. People with developmental disabilities are more exposed to it than people without disabilities due to the specificity of their impairment. People with developmental disabilities face all kinds of violence: physical, sexual, psychological (emotional), verbal, financial (economic), structural violence and neglect by guardians or caregivers. Any form of committed violence will cause significant health, social and other negative consequences for the victim. The aim of the paper is to gain insight into the broader picture of violence against persons with developmental disabilities. Basic terms such as violence and developmental disabilities will be defined in order to highlight the importance of this population's sensitivity to violence. Research on violence against people with disabilities will be presented to gain insight into the topic of violence against individual groups of people with disabilities. It will also be analyzed who are the most common perpetrators of violence against people with disabilities, what forms of violence are most often carried out against them, and what consequences they cause. In order to successfully prevent violence, it is necessary to work on improving and educating people on how to recognize, prevent, and stop it. It is important to increase knowledge and awareness about people with disabilities, and to work on empowering them so that they can successfully fight violence. Victims of violence need professional help, but it is also necessary for abusers. Important support can be provided by pedagogical-psychological services, social workers, and, in the case of school-age people, class teachers and teachers.

Keywords: violence, people with disabilities, perpetrators of violence, obstacles to reporting, prevention.

Rad se licencira pod CC BY-NC 4.0 licencom, a autori zadržavaju autorska prava nad svojim radom. Korisnicima je dopušteno kopirati, distribuirati, mijenjati, preoblikovati i prerađivati materijal uz obvezu pravilnog citiranja izvornika.

UVOD

Znamo da je nasilje vrlo česta društvena pojava. Dobilo je zabrinjavajuće razmjere širom svijeta i predstavlja jedan od najizraženijih problema ugrožavanja prava čovjeka. Tumači se na različite načine pa postoje različita teorijska shvaćanja i definicije nasilja u skladu s njima. Nasilje se definira na različite načine. Prema jednoj od definicija nasilje je svako ponašanje koje ima cilj nanositi štetu drugoj osobi (Žarković Palijan, 2004 prema Žilić i Janković, 2016). Nasilje je namjerno korištenje fizičke snage i moći prijetnjom ili akcijom prema samome sebi, prema drugoj osobi, ili prema grupi ljudi ili cijeloj zajednici, što može rezultirati ili rezultira ozljedom, smrću, psihološkim posljedicama, nerazvijenosti ili deprivacijom (WHO, 2002 prema Žilić i Janković, 2016). Prema Ćatić (2003), "nasilje je upotreba fizičke sile da bi se iznudilo određeno ponašanje ljudi. Može se vršiti i drugim sredstvima, a ne samo fizičkom silom. Ono obuhvata i eskalirajuće oblike ponašanja pod kojim se podrazumijeva fizičko zlostavljanje, ekonomska manipulacija, socijalno zlostavljanje i seksualno zlostavljanje" (Tomić i sur., 2005).

U literaturi se susreću različiti termini koji se koriste da označe osobe sa invaliditetom. Većina naziva ima negativnu konotaciju, obilježavaju osobe ukazujući prije svega na njihov problem, manju vrijednost s usredsređenjem na oštećenje, a ne na osobu pa navode na doživljavanje navedene populacije kao svojevrsnog „tereta“ društva, najprihvatljiviji i najmanje stigmatizirajući naziv je „osobe s invaliditetom“. Ovim se naglašava da je osoba puno više nego njezin invaliditet pri čemu se teži dati do znanja da nije osoba „invalidna“ nego su dio ili dijelovi njene psihe i/ili tijela zahvaćeni određenim nedostacima i nemaju funkcije kakve imaju kod ljudi koji su zdravi (Dembo i sur., 2018.). Nama se termin osobe s teškoćama u razvoju čini prihvatljivijim od termina osobe s invaliditetom, pa ćemo njega koristiti. Istraživanja i iskustva govore da osobe s teškoćama u razvoju doživljavaju više stope nasilja od osoba bez teškoća. Nejednakost u viktimizaciji nasilja doživljava se široko. Muškarci i žene, kao i djeca i odrasli s teškoćama imaju veću vjerojatnost doživjeti nasilje od osoba istog spola ili godina bez teškoća. Pored što su pod većim rizikom od nasilja općenito, osobe s teškoćama u razvoju doživljavaju povećane stope mnogih različitih vrsta nasilnih zločina (Dembo i sur., 2018; Tomić, 2024).

Nasilje je problem jer ostavlja negativne posljedice na ove osobe, te uvijek utječe na psihičko i emocionalno stanje i izaziva osjećaj manje vrijednosti, nemoći, nesigurnosti, gubitka samopouzdanja i samopoštovanja. U skladu s tim je važno usmjeriti pažnju na senzibilizaciju javnosti – stručnjaka, državne vlasti, osoba s teškoćama u razvoju i cjelokupne zajednice da bi se nasilje preveniralo, a osobama s teškoćama u razvoju osigurala bolja kvaliteta života (Milić Babić, 2009). Cilj rada je elaborirati pregled dosadašnjih znanstvenih i stručnih spoznaja o osobama s teškoćama u razvoju kao žrtvama i počiniteljima nasilja, počiniteljima nasilja nad ovim osobama, preprekama s kojima se susreću žrtve u prijavljivanju nasilja i strategijama za njegovu prevenciju.

DIJETE SA TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Termini *dijete sa posebnim potrebama* i *dijete sa teškoćama u razvoju* nisu sinonimi, jer su djeca sa teškoćama u razvoju samo jedna grupa djece sa posebnim potrebama. Termin djeca sa posebnim potrebama je mnogo širi i u sebi sadrži:

- djecu sa teškoćama u razvoju (tjelesno, mentalno i senzorno ometenu djecu),
- djecu sa poremećajima ponašanja,
- djecu sa teškim hroničnim oboljenjima i drugu bolesnu djecu na dugotrajnom bolničkom ili kućnom liječenju,
- djecu sa emocionalnim poremećajima,
- djecu iz socijalno, kulturno i materijalno depriviranih sredina,
- djecu bez roditeljskog staranja,
- zlostavljano djecu, djecu ometenu ratom, izbjeglu i raseljenu djecu,
- i nadarenu i talentiranu djecu.

Ovaj termin nije odgovarajući ni sa aspekta psihološkog shvatanja potreba, jer svi ljudi imaju u osnovi iste potrebe, ali načini njihovog zadovoljavanja mogu biti otežani i/ili različiti. Posebne obrazovne potrebe imaju i nadareni učenici (talentirani, daroviti).

Djetetom sa smetnjama u razvoju smatra se dijete koje ima teškoće u razvoju i nije u mogućnosti postići ili održati zadovoljavajući nivo zdravlja i razvoja ili čije zdravlje i razvoj se mogu značajno pogoršati bez dodatne podrške ili posebnih usluga u oblasti zdravstvene zaštite, rehabilitacije, obrazovanja, socijalne zaštite ili drugih oblika podrške. Ovoj djeci je potrebna specifična društvena podrška (WHO, 2002). Klasifikacija djece i mladih sa smetnjama u razvoju varira od zemlje do zemlje.

Pojam *teškoće u razvoju*, kao normativan pojam ima i posebno određenje kojim se označava posebnost ljudske osjetljivosti i socijalnog odstupanja (Biondić, 1993). Pored izraza teškoće u razvoju (ili hendikep) u stručno-naučnoj, zakonodavnoj i svakodnevnoj upotrebi su i brojni drugi termini kao što su: abnormalnost, aberantnost, asocijalnost, defektnost, insuficijentnost, devijantnost, smetnje u razvoju, ometenost u razvoju, oštećenja u razvoju, psihofizička oštećenja (smetnje, poremećaji), somatopsihička oštećenja (smetnje, poremećaji) i brojni drugi termini.

Zovko za teškoće u razvoju koristi termin smetnje u razvoju, te ih (Zovko, 1993) teškoće u razvoju klasificira na: smetnje vida, smetnje sluha, smetnje glasa i govora; smetnje motorike; smetnje inteligencije (mentalna retardacija); smetnje ponašanja i višestruke smetnje. Roditelji i odgajatelji trebaju poznavati sve pomenute vrste teškoća u razvoju, njihove podvrste i specifičnosti.

POJAM NASILJA NAD OSOBAMA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Nasilje je postojalo oduvijek i kroz povijest se manifestiralo u različitim oblicima. Položaj osoba s teškoćama u razvoju u društvenim zajednicama kroz povijest je obilježavala njihova različitost od drugih članova zajednice zbog čega su u većoj ili manjoj mjeri etiketirani, stigmatizirani, odbacivani i devalvirani kao osobe u odnosu na ostale članove

zajednice (Tomić, 2024). Promjene u suvremenom društvu, svjetska globalizacija i nove spoznaje u društvenim znanostima o mogućnostima osoba s teškoćama u razvoju utjecale su na promjenu stavova prema njima i stvaranja novih uvjeta za poboljšanje njihova položaja u društvu (Najman Hižman i sur., 2008; Topić, 2022).

Da bi razumjeli nasilje nad osobama sa teškoćama u razvoju poslužiti ćemo se ekološkom teorijom. Nasilje nad osobama s teškoćama u razvoju moguće je promatrati koristeći ekološki model jer uzrok nasilja posmatra kroz interaktivno djelovanje većeg broja faktora koji se mogu grupirati na: individualni nivo, nivo neposredne okoline i opće društvene zajednice. Prednost ekološke teorije je jer naglašava holistički pristup u sagledavanju individualnog slučaja i nudi koristan okvir za razumijevanje interakcija koje mogu dovesti do nepovoljnih posljedica (Rusac, 2008; Milić Babić, 2009; Topić, 2022; Tomić, 2024).

Smith (2008) navodi kako osobe s teškoćama u razvoju predstavljaju heterogenu populaciju s različitim životnim iskustvima koja uključuju povijesti doživljavanja nasilja. Dalje naglašava da su izložene povećanom riziku od oblika nasilja koje doživljava opća populacija, a podložne su i jedinstvenim oblicima nasilja i počiniteljima kao proizvodu njihove teškoće u razvoju. Ovim se osobama mogu pokvariti ili uništiti pomagala, prekomjerno, premalo ili nikako davati lijekovi, mogu ih potkradati, zanemarivati ili grubo obavljati ličnu njegu nad njima, što predstavlja zlostavljanje specifično za invaliditet. Mogu doživjeti zlostavljanje od strane ljudi s kojima se susreću (pružatelji usluga lične asistencije, pružateljima usluga za osobe s teškoćama ili zaposlenicima u prijevozu (Oktay i Tomkins, 2004.).

Istraživanjem faktora rizika za nasilje nad osobama s teškoćama u razvoju, prema Milić Babić (2009.), bavili su se različiti autori. Identificirani su brojni faktori rizika, kao: povećana ovisnost o dugoročnoj brizi drugih, uskraćivanje ljudskih prava što rezultira percepcijom nemoći, smanjen rizik otkrivanja percipiran od strane počinitelja nasilja, teškoće s kojima se susreću žrtve nasilja u dokazivanju, nedostatak obrazovanja i informacija o prihvatljivim i neprihvatljivim seksualnim radnjama. Osobe s teškoćama u razvoju ponekad ne znaju što uključuje nasilje, pa nekad nisu u stanju prepoznati da im se ono događa. Što se tiče socijalne izolacije i povećanog rizika od manipulacije, osobe s teškoćama u razvoju vezane su najčešće uz svoju obitelj, i imaju smanjene socijalne kontakte, ili su smještene u instituciju. Njihova fizička bespomoćnost i ranjivost na javnim mjestima uzrokovana je brojnim građevinskim barijerama, gdje zbog otežanog kretanja, nisu u mogućnosti pravovremeno izbjeći moguću nasilnu situaciju. Tu su i druge barijere: nedostatak informacija, otežani pristup uslugama, nedostatak adekvatne ortopedske opreme, društveni stereotipi o ranjivosti, povećan rizik od institucionalnog zbrinjavanja, povećana izloženost medicinskim radnjama i ovisnost o nasilniku, niži stupanj obrazovanja, ekonomska ovisnost žrtve i lične karakteristike žrtve: ženski spol, vrsta teškoće u razvoju i sl. (Topić, 2022).

U istraživanju koje su provele Tomić i sur. (2005) među učenicima 7. i 8. razreda osnovne škole, te prvog i drugog razreda srednje škole s teškoćama u mentalnom razvoju u

Zavodu za odgoj i obrazovanje osoba s teškoćama u psihičkom i tjelesnom razvoju Tuzla o zlostavljanju, došle su do sljedećih rezultata: ispitanike najčešće ponižavaju vršnjaci iz škole (oko 32%), zatim netko iz rodbine (oko 8%), te netko iz susjedstva (oko 3%). Blizu 50% ispitanika se izjasnilo da su doživjeli neprijatno ponašanje od drugih osoba, odnosno (46,87%). Od toga je neprijatno ponašanje doživjelo od vršnjaka (29,69% ispitanika), od nastavnika (10,93% ispitanika), od oca (4,68% ispitanika), od brata, sestre (4,68%) ispitanika. Nakon nepravde koju su doživjeli od strane drugih osoba, ispitanici su naveli da se osjećaju: povrijeđeno i uvrijeđeno, loše, manje vrijednim, potišteno, odbačeno, nervozno, ljute se i plaču, ili uzvraćaju istom mjerom. O zadovoljenju dječijih potreba od strane roditelja, ispitanici su se izjasnili: da ne zadovoljavaju njihove potrebe za školskim priborom (21,87% ispitanika); za hranom (28,12%) ispitanika; za odjećom i obućom (28,12%) ispitanika; a neke druge potrebe im ne zadovoljavaju (65, 62%) ispitanika.

Neka od loših iskustava koja su ispitanici doživjeli od odraslih, starijih i jačih su:

- “Maltretira me i ponižava otac”,
- “Odvraćaju me od društva i navraćaju na glupe stvari”,
- “Govore mi da sam nesposoban, ako nešto ne znam uraditi”,
- “Odbacuje me društvo”,
- “Komšije mi se rugaju što sam onesposobljen”;
- “Svašta mi govore”.

Od vršnjaka doživljavaju također razne uvrede:

- psuju im majku, udaraju ih, rugaju im se i govore da su ludi,
- krađu im stvari,
- psuju ih, tuku,
- tuku ih vršnjaci, a oni ne znaju da im uzvrate,
- tuku ih i ponižavaju ih...

U istraživanju koje je proveo Šesto i sur. (2015.) o iskustvu stručnjaka o nasilju nad osobama s teškoćama u razvoju na području pet gradova u Hrvatskoj rezultati su pokazali da sudionici radom s osobama s teškoćama percipiraju različite oblike nasilja: fizičko, psihičko, seksualno, financijsko, a da su osobe s teškoćama u razvoju često diskriminirane.

VIDOVI NASILJA NAD OSOBAMA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Istraživanja su pokazala da osobe s teškoćama u razvoju imaju trostruko veće mogućnosti da dožive zlostavljanje tokom života, pa i od strane više osoba (Coles i sur., 2022). Kod njih se najčešće susreće psihičko, ekonomsko i fizičko nasilje, često praćeno zanemarivanjem, dok se seksualno nasilje događa najrjeđe (Poredoš Lavor i Bosnić, 2013). Prema Josipović i sur., (2008) na faktore rizika utječe vrsta oštećenja koju osoba ima za nasilje nad tom osobom pa su mu najčešće izložene osobe s motoričkim poremećajima – 42%, intelektualnim teškoćama – 20,4% i osobe oštećena vida – 11%.

Nasilje se razlikuje ovisno o mjestu gdje se događa pa osobe oštećena vida, svih razvojnih dobi, najčešće doživljavaju nasilje u institucijama, školama, na poslu, javnim

mjestima, u zajednici i kod kuće u krugu vlastite obitelji (Lansdown, 2009). Istraživanja su pokazala, da će žene s teškoćama u razvoju doživjeti nasilje češće nego žene bez teškoća i da će mu biti izložene duže vrijeme, od članova obitelji i prijatelja, ličnih asistenata i pružatelja zdravstvenih usluga (Curry, 2002).

Što se tiče vrste nasilja, utvrđeno je da postojanje invaliditeta povećava izloženost žena, djece i mladih fizičkom, psihičkom i seksualnom nasilju za gotovo 50% (The World Bank, 2007; Jablan i Sjeničić, 2021). Muškarci i žene s teškoćama u razvoju ranjiviji su na fizičko, psihičko, seksualno ili financijsko nasilje, a posebno su ranjivi na zanemarivanje (The World Bank, 2007). Zanemarivanje uključuje uskraćivanja lijekova i pristupa pomagalima za kretanje, zanemarivanja lične njege i sprječavanja odlaska na preglede kod liječnika. Ovo su potvrdila brojna istraživanja.

Istraživanje koje su proveli Šarić i Musić (2015) na 30 osoba oštećena vida u dobi od 15 do 60 godina kojima su postavljena razna pitanja vezana za temu nasilja su pokazala da je najveći broj sudionika (30%) naveo psihičko/emocionalno nasilje, zatim fizičko nasilje (25%), ekonomsko/financijsko nasilje (25%) i seksualno nasilje (20%). Samo su četiri sudionika (13,3%) potvrdila da su informirana i znaju što je nasilje i kako postupiti ako se ono dogodi, dok se 14 sudionika (46,7%) ne smatra dovoljno informiranima. Razni su odgovori navedeni za pitanje o problemima s kojima se osobe oštećena vida mogu suočiti prilikom prijavljivanja obiteljskog nasilja. Tu se navodi: osoblje (nedostatak osoblja, nestručan pristup osoblja), nedovoljna educiranost, neinformiranost na koji način prijaviti, formalni pristup kod prijavljivanja, strah od prijavljivanja, nerazumijevanje, ne shvaćanje prijava ozbiljno, strah da će ostati u istim problemima i doživjeti još veće nasilje, strah od osвете počinitelja i da neće dozvoliti žrtvi povratak kući (Šarić i Musić, 2015).

Među osobama s intelektualnim teškoćama, prijavljene stope svih vrsta zlostavljanja su veće i za djecu i za odrasle, od osoba tipičnog razvoja. Žene su pod većim rizikom od seksualnog zlostavljanja i nasilja u obitelji. Prema istraživanjima, 10 puta su veće šanse da osobe s intelektualnim teškoćama budu žrtve nasilja nego osobe bez teškoća.

Različite su vrste nasilja nad osobama s teškoćama u razvoju, gdje su uključene i žene, kategorizirane u nekoliko grupa:

1. Psihičko (emocionalno) nasilje se odvija kao ruganje, nazivanje pogrdnim imenima, prijetnje, zabranjivanje posjeta, omalovažavanje, ponižavanje, negiranje teškoće u razvoju i optuživanje za pretvaranje. Obuhvaća sve oblike verbalnog i neverbalnog postupanja koje podcjenjuje ove osobe i narušava njihovo samopoštovanje.
2. Tjelesno nasilje obuhvaća svaki čin nasilja koji može rezultirati tjelesnom ozljedom: udaranje, guranje, šamaranje, pljuvanje i sl. Tu su i odbijanje pružanja pomoći, uskraćivanje pomagala i dr.
3. Financijsko nasilje podrazumijeva neprikladno korištenje tuđe imovine, odnosno, raspolaganje imovinom bez saglasnosti osobe s teškoćama u razvoju.
4. Seksualno nasilje uključuje neželjeno doticanje, silovanje, razgolićivanje, zahtijevanje ili očekivanje seksualnih usluga u zamjenu za pružanje pomoći (Tomić, 2024).

Faktori rizika za nasilje nad osobama s teškoćama u razvoju su: povećana ovisnost o dugoročnoj brizi drugih, uskraćivanje ljudskih prava koje rezultira percepcijom nemoći, smanjen rizik otkrivanja nasilja, teškoće s kojima se žrtve susreću prilikom njegova dokazivanja, nedostatak obrazovanja i informacija o prihvatljivim i neprihvatljivim seksualnim radnjama, socijalna izolacija i povećana podložnost manipulaciji, fizička bespomoćnost i ranjivost na javnim mjestima, niži stupanj obrazovanja te ekonomska ovisnost žrtve (Milić Babić, 2009).

Navedeni faktori pokazuju nepovoljan položaj osoba s teškoćama u razvoju koje može biti počinjeno od strane različitih pojedinaca. Ono je prisutno u društvu, pa i u samoj obitelji. Istraživanja su utvrdila povećane stope seksualnog nasilja nad muškarcima s teškoćama u razvoju (Mitra i sur., 2011). Žene s teškoćama u razvoju češće prijavljuju prisilno seksualno izlaganje od muškaraca i žena bez razvojnih teškoća, ali ne značajno češće od muškaraca s teškoćama (Mitra i sur., 2016).

Nasilje nad djecom je ogroman i ozbiljan problem širom svijeta. Djeca s teškoćama u razvoju su izložena većem riziku od nasilja od djece tipičnog razvoja. Studije provedene isključivo s djecom s teškoćama u razvoju otkrile su prevalenciju zlostavljanja u rasponu od 9,7% do 61%. Pored toga, mogućnost djeteta s teškoćama u razvoju da bude žrtva zlostavljanja je 3,4 puta veći od djeteta bez teškoća u razvoju (Sullivan i Knutson, 2000).

Rezultati su pokazali da se mladi ljudi s teškoćama u razvoju suočavaju s preprekama za inkluzivno obrazovanje, povećanom osjetljivošću na rodno i dobno nasilje i povećanom psihosocijalnom nelagodom u poređenju s vršnjacima bez teškoća u razvoju. Starije osobe sa tjelesnim i/ili mentalnim teškoćama su u još većem riziku jer imaju inherentna ograničenja u svakodnevnim životnim aktivnostima zbog čega su potpuno ili djelomično ovisni o drugim osobama (Cooper i sur., 2008.).

Zlostavljanje protiv ovih starijih je, očekivani događaj u starenju populacije u kojoj živi 50% ljudi od 65 godina ili starijih. Prema Frazão i sur. (2014) oni s mentalnim oštećenjima imaju veću vjerojatnost nerazumijevanja da su zlostavljani, ne znaju kako ili gdje prijaviti zlostavljanje, a i ne vjeruje im se kada ga prijave.

POSLEDICE NASILJA NAD OSOBAMA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Nasilje ostavlja ogromne posljedice po osobe koje su mu izložene. Posljedice nasilja se dijele na kratkoročne i dugoročne. Posljedice vezane za oblike nasilja u kojima nema teškog zlostavljanja, koje nastaju za vrijeme nasilja i neposredno nakon nasilja i koje kod žrtve nakon kraćeg vremena izazivaju zaboravljanje tog događaja su kratkoročne posljedice. Dugoročne posljedice traju duže nakon proživljenog nasilja, a često postoje i u odrasloj dobi kada se odražavaju na razvoj ličnosti i ulogu roditelja (Jevtić, 2016).

Posljedice vršnjačkog nasilja djece s teškoćama u razvoju mogu se događati na fizičkom, emocionalnom i psihosocijalnom planu. Mogu biti kratkoročne (traju tokom i određeno vrijeme nakon doživljenog nasilja) i dugoročne (traju duže pa se nastavljaju kroz odraslu dob) (Tomić, Šehović i Hatibović, 2005; Bilić i sur., 2012). Kratkoročne su posljedice

vidljive kroz usamljenost, slabije samopouzdanje i samopoštovanje, povučenost, suicidalne misli, psihosomatske simptome (poteškoće sa spavanjem, glavobolje, vrtoglavice, bolovi u trbuhu, leđima), a dugoročne posljedice karakteriziraju depresija, anksioznost, poremećaji u prehrani, poteškoće s prilagođavanjem na školu (pisanje zadaća, poštivanje pravila, shvaćanje škole za ozbiljno), niže samopoštovanje i slično (Dake i sur., 2003; Tomić, 2024).

Psihološki efekti nasilja su: depresija, anksioznost, povećan osjećaj stresa, suicidalne misli i posttraumatski stresni poremećaj (Hassouneh-Phillips i McNeff, 2005). Posljedice nasilja mogu varirati od direktne traume do kroničnih gastrointestinalnih, ginekoloških, kardiovaskularnih i mentalnih posljedica (Campbell, 2002; Platt i sur., 2015.).

Istraživanje koje je proveo Šesto i sur. (2015.) pokazalo je da nasilje nad osobama s teškoćama u razvoju najčešće čine članovi obitelji i stručnjaci. Najčešće se javlja tjelesno nasilje (fizički napadi ili fizičko kažnjavanje, zatim verbalno gdje se osobe s teškoćama u razvoju najviše vrijeđaju, optužuju ili isključuju, i različiti oblici diskriminacije. Ove oblike nasilja najčešće čine osobe od povjerenja.

PREVENCIJA NASILJA NAD OSOBAMA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Za prevenciju nasilja važan je multisektorski pristup rješavanju osnovnih uzroka nasilja. Problem nasilja nad osobama s teškoćama u razvoju odnosi se na nedostatak prijavljivanja, i evidencije prijavljenih slučajeva (Thorneycroft i Asquith, 2015). Da bi se riješila izloženost osoba s teškoćama u razvoju nasilju i zanemarivanju, moraju se povećati stope prijavljivanja (Sherry, 2010). Bitno je da prestane nasilje među ljudima.

Prevencija vršnjačkog nasilja učenika s teškoćama u razvoju treba biti prioritet da bi se osigurala njihova dobrobit. Djeca s teškoćama trebaju imati pouzdanja u odrasle da bi s njima mogla podijeliti svoja iskustva i strahove, i u školi i kod kuće (Bilić i sur., 2012).

U prevenciji nasilja nad osobama s teškoćama u razvoju Svjetska zdravstvena organizacija govori o tri nivoa prevencije – primarnoj, sekundarnoj i tercijarnoj (Krug i sur., 2002). Metode *primarne prevencije* pokušavaju spriječiti nasilje prije nego se ono dogodi. “Cilj primarne prevencije je pomoć činiocima zaštite od zlostavljanja i zanemarivanja u rizičnim uvjetima , zatim kontrola i sprečavanje činioca rizika” (Tomić i sur., 2005). *Sekundarna prevencija* usmjerena je na rizične faktore. Nužno je na širem društvenom planu utvrditi raširenost i faktore rizika nasilja nad osobama s teškoćama u razvoju i educirati odgovarajuće stručnjake da prepoznaju faktore rizika i pristup njihovom otklanjanju. *Tercijarna prevencija* obuhvata metode koje stavljaju akcent na dugoročnu brigu nakon nasilja (rehabilitacija i reintegracija) kao i inicijative za smanjenje traume ili dugoročne invalidnosti koja je uzrokovana nasiljem. Za dugotrajni uspjeh u prevenciji nasilja potrebne su sveobuhvatne metode na lokalnom, nacionalnom i globalnom nivou. Na tom nivou prevencija nasilja zahtijeva suradnju brojnih vladinih ministarstava, posebno obrazovanja, rada i odbrane, ministarstva zdravstva, socijalne zaštite i pravosuđa. Doprinos mogu dati i vjerske zajednice. Na globalnom nivou važno je dijeljenje informacija i suradnja između različitih organizacija.

Svjetska zdravstvena organizacija kao glavna organizacija zadužena za zdravlje ima važnu globalnu ulogu. Uz nju se mogu ubrojiti i organizacije koje se bave ljudskim pravima, ljudskim razvojem, dobrobiti djece, zdravljem žena, kriminalom... (Krug i sur., 2002). Thorneycroft i Asquith (2015) navode da je najdugotrajnija metoda prevencije nasilja ulaganje u zagovaranje jednakosti svih osoba s teškoćama u razvoju. Za prevenciju nasilja potrebno je kreirati kvalitetne baze podataka koja će povezivati nadležne službe u slučaju nasilja, imati cjelovitu evidenciju o vrsti nasilja, žrtvi, počinitelju i korištenim metodama za podršku (Milić Babić, 2009).

Brojne prepreke s kojima se susreću osobe s teškoćama u razvoju mogle bi se prevladati kada bi se uskladili sistemi podrške koji međusobno ne surađuju. Kroz integraciju obrazovnog, zdravstvenog, pravosudnog i sistema socijalne zaštite putem mjera prevencije, ukidanja postojećih politika koje dopuštaju zlostavljanje, pružanja odgovarajuće edukacije o samozaštiti i prijavi, donošenja zakonskih reformi i jedinstvenih politika moguće je spriječiti ili smanjiti zlostavljanje ove populacije. Kada bi javna politika zahtijevala da sva djeca i odrasli budu zaštićeni od povreda, zakon bi morao osigurati navedeno – zaštitu za sve osobe, bez obzira imaju li teškoću u razvoju ili ne.

Nužna je i ključna uloga medija u edukaciji i osvješćivanju javnosti da bi što više ljudi prepoznalo nasilje, kontaktiralo nadležne službe i pružilo podršku osobama s teškoćama u razvoju. Bohaček (2023) napominje da je potrebna edukacije osoba s teškoćama o vrstama nasilja, profilima počinitelja, mogućnostima prijave, izvorima podrške, njihovim pravima, samozastupanju i samoobrani kako bi spoznale svoju vrijednost te znale što napraviti i kome se obratiti u slučaju izloženosti nasilju.

ZAKLJUČAK

U svijetu u kojem živimo sve je učestalije nasilje, na svakom koraku gdje ljudi žive. Nasilju su naročito izložene osobe s teškoćama u razvoju svih dobnih grupa i svim vrstama zlostavljanja. Pošto nasilje ostavlja dalekosežne posljedice po pojedinca koji mu je izložen i po njegovo okruženje, potrebno mu je prići koordinirano od strane svih agenasa socijalizacije i prevenirati ga, ili otkloniti i ublažiti njegove posljedice. Ni jedno ljudsko biće nema pravo biti zlostavljano, pa svakome treba poboljšati kvalitetu života. Na osnovu proučene stručne literature došli smo do određenih činjenica o nasilju, a s ciljem saniranja posljedica nasilja potrebno je koordinirati rad svih nadležnih službi i institucija: zdravstvenih, socijalnih, obrazovnih, kulturnih i drugih, te političkih organizacija, humanitarnih organizacija i društvene zajednice u cjelini. Potrebno je educirati javnost, pojedince, osobe s teškoćama u razvoju o nasilju, njegovom štetnom djelovanju i posljedicama, o potrebi prijavljivanja nasilja, te o ustanovama i stručnjacima koji mogu pružiti pomoć zlostavljanoj osobi, pa i zlostavljaču.

LITERATURA

- Bilić, V., Buljan-Flander, G. i Hrpka, H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Biondić, I. (1993). *Integrativna pedagogija*. Zagreb: Školske novine.
- Bohaček, E. (2023). *Nasilje i osobe oštećena vida* / Diplomski rad / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:363743>,
- Campbell JC. Health consequences of intimate partner violence. *Lancet*. 2002 Apr 13;359(9314):1331-6. DOI: 10.1016/S0140-6736(02)08336-8. PMID: 11965295.
- Ćatić, R. (2003). *Porodična pedagogija*. Zenica: Pedagoški fakultet.
- Coles, N., Stokes, N., Retter, E., Manning, F., Curno, O. i Awoonor-Gordon, G. (2022). *The Unseen: Blind and partially sighted people's experiences of domestic abuse*. SafeLives & Vision Foundation, UK.
- Cooper C., Selwood, A. i Livingston, G. (2008). The prevalence of elder abuse and neglect: a systematic review. *Age Ageing*, 37(2), 151-60.
- Curry, M. A., (2002). Abuse of Women With Disabilities: An Ecological Model and Review. *Violence Against Women*, 7(1), 60–79.
- Dake, J. A., Price, J. H. & Telljohann, S. K. (2003). The nature and extent of bullying at school. *Journal of School Health*, 73 (5), 173-80 .
- Dembo, R. S., Mitra, M., i McKee, M. (2018). The psychological consequences of violence against people with disabilities. *Disability and health journal*, 11(3), 390-397.
- Frazão, S. L., Silva, M. S., Norton, P., Magalhães, T. (2014). Domestic violence against elderly with disability. *Journal of Forensic and Legal Medicine*, 28, 19–24.
- Hassouneh-Phillips, D. i McNeff, E. (2005). "I Thought I was Less Worthy": Low Sexual and Body Esteem and Increased Vulnerability to Intimate Partner Abuse in Women with Physical Disabilities. *Sexuality and Disability*, 23(4), 227-240.
- Jevtić, B. (2016). Daroviti-žrtve verbalnog vršnjačkog nasilja. Zbornik Međunarodnog naučnog skupa: Daroviti i didaktička kultura, 21, 162-175. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača Mihailo Palov; Arad: Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad.
- Josipović, A. M., Najman Hižman, E. i Leutar, Z. (2008). Nasilje nad osobama s intelektualnim teškoćama. *Nova prisutnost*, 6(3), 353-371.
- Krug, E. G., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Zwi, A. B. i Lozano, R. (2002). The World report on violence and health. *Lancet*. 2002 Oct 5; 360(9339):1083-8.

- Milić Babić, M. (2009). Nasilje i osobe s invaliditetom. *Ljetopis Socijalnog Rada/Annual of Social Work*, 16(3).
- Mitra, M., Mouradian, V. E., Fox, M. H. i Pratt, C. (2016). Prevalence and Characteristics of Sexual Violence Against Men with Disabilities. *American Journal of Preventive Medicine*, 50(3), 311–317. 31
- Najman Hižman, E., Leutar, Z., i Kancijan, S. (2008). Stavovi građana prema osobama s invaliditetom u Hrvatskoj u usporedbi s Europskom unijom. *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*, 17(1), 71-93.
- Oktay, J. S. i Tomkins, C. J. (2004). Personal assistance providers' mistreatment of disabled adults. *Health & Social Work*, 29, 177-188.
- Poredoš Lavor, D. i Bosnić, M. (2013). Nasilje nad slijepim i slabovidnim osobama. *Policija i sigurnost*, 22(4), 471-478.
- Rusac, S. (2008). Nasilje nad starijim osobama. *Ljetopis socijalnog rada*, 13(2), 331-346.
- Šarić, H. i Musić, T. (2015). Nasilje u porodici nad slijepim i slabovidnim osobama., Kaljača i M. Nikolić (ur.): *Unapređenje kvalitete života djece i mladih: zbornik radova* (str. 439-449). Tuzla: Udruženje za podršku i kreativni razvoj djece i mladih.
- Šesto, K., Buljevac, M., i Leutar, Z. (2015). Iskustva stručnjaka o nasilju nad osobama s invaliditetom. *Socijalna psihijatrija*, 43(2), 59-66.
- Sullivan, P. M. i Knutson, J. F. (2000). Maltreatment and disabilities: a population-based epidemiological study. *Child Abuse & Neglect*, Oxford, 24(10), 1257-1273.
- The World Bank (2007). *Social Analysis and Disability: A Guidance Note – Incorporating disability-inclusive development into Bank-supported projects*. Washington: The World Bank.
- Thorneycroft, R. i Asquith, N. L. (2015). The dark figure of disablist violence. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 54(5), 489–507.
- Tomić, R. (2024). *Nasilje u društvu*. Banja Luka: Primaprom.
- Tomić, R., Šehović, M., i Hatibović, Ć. (2005). *Prisutnost zlostavljanja među djecom i mladima*. Tuzla: Denfas.
- Topić, M. (2022). *Nasilje nad osobama s invaliditetom / Diplomski rad / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet*.
- World Health Organization (2002). *World report on violence and health*. Geneva: World Health Organization.
- Žilić, M., i Janković, J. (2016). Nasilje. *Socijalne teme: Časopis za pitanja socijalnog rada i srodnih znanosti*, 1(3), 67-87.

Zovko, G. (1993). *Odgoj izuzetne djece*. Zagreb: Hrvatska akademija odgojnih znanosti: Katehetski salezijanski centar.